

Голубка О.Я., Біланіч Л.В.

АНАЛІЗ ПРАВОВОЇ БАЗИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ І ЄВРОСОЮЗІ ТА ЇЇ ПОРІВНЯННЯ

У статті викладено результати порівняльно-правового дослідження становлення, розвитку та чинного стану законодавчої та іншої нормативно-правової бази забезпечення функціонування суб'єктів соціального підприємництва в Україні та країнах ЄС. Розкрито перспективи вдосконалення української правової бази соціального підприємництва, формування основних засад практичної діяльності соціальних підприємств, забезпечення їх державної та суспільної підтримки з орієнтацією на досвід низки країн ЄС із різними витоками, правовими моделями та специфікою розвитку соціального підприємництва – Італії, Великобританії, Німеччини, Бельгії, Греції, Польщі, Чехії, Латвії.

Ключові слова: соціальне підприємство, бізнес, соціальний кооператив, громадська організація, правова база, законодавство, Україна, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Останніми десятиліттями через зростання соціальних та інших ризиків у країнах Європи актуалізувалися питання перспективного стійкого розвитку, вирішення яких вимагало й вимагає інституціональних, правових, суспільних змін, що підтримують соціальні інновації. Завдання розбудови соціальної держави та становлення громадянського суспільства в Україні тісно пов'язане з використанням європейського досвіду розвитку інституту соціального підприємництва, який може стати новим інструментом вдосконалення державної соціальної політики і створення дієвого ринку соціальних послуг, соціальної інтеграції в суспільстві.

Формування і вдосконалення правової бази соціального підприємництва тісно пов'язане з накопиченням його практичного досвіду, тому порівняльно-правовий аналіз торкається, зокрема, доктринального та законодавчого підходів до цього соціально-правового та економічного феномена, витоків і традицій розвитку цієї сфери в Україні та країнах ЄС. У статті проаналізовані відмінності історичних, соціальних, економічних умов формування некомерційного сектора в різних країнах, що позначилися на тенденціях формування правової бази й викликають значний науковий і практичний інтерес. Порівняльний аналіз правової бази та регламентованих нею особливостей розвитку соціального

підприємництва в Україні та ЄС здійснюється на прикладі низки різних європейських країн з різними традиціями і правовими моделями регулювання даної сфери – Італії, Великобританії, Німеччини, Бельгії, Греції, Польщі, Чехії, Латвії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний момент систематизованих порівняльно-правових досліджень української та європейської правової бази розвитку соціального підприємництва не проведено, хоча окремі аспекти цієї проблеми розглядаються українськими та зарубіжними дослідниками переважно в наукових статтях і збірниках. Зокрема, актуальними є дослідження теоретичних засад феномена соціального підприємництва, його інноваційних можливостей у сучасних умовах (М. Куц [1], А. Лазаренко [2]); аргументація необхідності та розгляд можливих напрямів розвитку соціального підприємництва в Україні (О. Загакайло [3]); аналіз специфіки розвитку соціального підприємництва в Європі, що здійснюється переважно в порівнянні з американською правовою моделлю та системою її реалізації (Я. Грішина [4], Дж. А. Керлін [5]); дослідження тенденцій розвитку правової бази, видів та практичної діяльності соціальних підприємств в окремих країнах ЄС (К. Дубич [6], Дж. Дефурні, М. Нісенс [7; 8], С. Гортон, Д. Фернем [9]); вивчення важливості використання європейського досвіду для розвитку соціального підприємництва у посткомуністичних країнах Центрально-Східної Європи (Н. Булейн, М. Дімітрова та інші [10]), а також на теренах колишнього СРСР (Н. Кадол [11], А. Московська [12]); дослідження різних аспектів розбудови української моделі соціального підприємництва з використанням європейських традицій і досвіду (З. Свереда [13], Р. Тофтсіова-Матерон [10; 14]).

© Голубка Олександра Яношівна, к.е.н., доцент каф. економіки підприємства, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, тел.: +38(050)5381188, e-mail: golubkalesya@gmail.com

Біланіч Людмила Віталіївна, аспірантка каф. економіки підприємства, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, тел.: +38(097)5674883, e-mail: lbilanych@gmail.com

Таким чином, невирішеними раніше частинами загальної проблеми забезпечення стійкого розвитку соціально орієнтованого бізнесу в Україні є пошук оптимальної моделі його організаційно-правового регулювання на основі позитивної практики соціального підприємництва у країнах Євросоюзу.

Формулювання цілей статті. *Мета статті* – зробити порівняльний аналіз правової бази функціонування суб'єктів соціального підприємництва в Україні та низці країн ЄС, визначити перспективи використання європейського досвіду для розвитку соціального підприємництва в Україні.

Завдання, які вирішувалися в ході дослідження: 1) проаналізувати сучасні підходи до визначення соціального підприємництва, його переваги й напрями діяльності соціальних підприємств; 2) дослідити та порівняти основні правові моделі, законодавчі та інші нормативні акти правового регулювання функціонування суб'єктів соціального підприємництва, відповідні принципи і засади їх практичної діяльності (зокрема державної та суспільної підтримки, фінансування) в окремих країнах ЄС та в Україні; 3) визначити та обґрунтувати основні напрями вдосконалення українського законодавства та розробки механізмів розвитку соціального підприємництва в Україні з урахуванням європейського позитивного досвіду.

Опис основного матеріалу дослідження. Складність дослідження феномена соціального підприємництва пов'язана насамперед із відсутністю його чіткого визначення в науковому середовищі. Аналіз формування такого визначення дозволяє простежити існування декількох переважних уявлень: про комерційні підприємства, що працюють задля досягнення соціальних цілей; про інноваційну діяльність, спрямовану на досягнення значимого соціального ефекту, свого роду "постіндустріальну філантропію", що ґрунтується на активності людей, які опинилися у складній життєвій ситуації; про унікальну можливість прискорити процеси суспільних перетворень через вирішення певних соціальних проблем. Як зазначає американська дослідниця Дж. Керлін, у загальноєвропейському науковому мисленні відклалося два основних розуміння феномена соціального підприємництва: як виробнича діяльність компаній задля досягнення соціального ефекту або як певна діяльність "ідеалістичного" типу, переважно кооперативна [5]. Другий підхід культивує Європейська мережа дослідників соціального підприємництва (EMES European Research

Network, сформувалася в 1996 р. в Бельгії), яка визначає такі критерії соціальних підприємств: спрямованість роботи на допомогу місцевій спільноті; групова динамічна ініціатива певної цільової групи осіб; прийняття рішень кожним із засновників підприємства незалежно від частки володіння капіталом; залучення споживачів до прийняття управлінських рішень; обмеження розподілу прибутку. З нашої точки зору, соціальний підприємець повинен ставити перед собою більш широке завдання – активне перетворення існуючої інфраструктури суспільної системи задля досягнення стійкого позитивного ефекту в довготривалій перспективі. За визначенням професора Папського Григоріанського університету З. Свереди, соціальне підприємництво повинно бути засобом формування вільної творчої особистості, солідарної громади і народу в цілому [13]. З одного боку, соціальне підприємство розраховує на державну підтримку, суспільні замовлення; з іншого – його діяльність ґрунтується на підприємницькому підході та власній бізнес-ідеї, а отже, пов'язана з фінансовими ризиками [12, с. 15]. Наразі збільшується кількість прихильників підходу, згідно з яким при характеристиці соціального підприємництва не варто акцентувати увагу на міжсекторальних межах, тобто прибутковості чи неприбутковості його суб'єктів не є визначальною рисою, йдеться про об'єднання особливостей бізнесу та некомерційної організації, – це збільшує потенційні можливості соціального підприємства. Для України особливого значення набуває внесок у подолання бідності та соціальної ізоляції, реформування державної системи соціального захисту [2; 3].

Сфери і напрями діяльності соціальних підприємств можуть бути найрізноманітніші: виховання і навчання; працевлаштування інвалідів, матерів, які мають малолітніх дітей тощо; соціальна допомога; соціальне обслуговування; надання тимчасових притулків; інформування населення; житлове будівництво; надання послуг у сферах охорони здоров'я, фізичної культури та організації активного дозвілля, організації культурно-просвітницької діяльності. Отже, відповідно до різних напрямів соціальні підприємства можуть задовольняти різні категорії людей, вибудовуючи при цьому різні моделі діяльності (наприклад модель продажу платних соціальних послуг або працевлаштування, інтегровані моделі) [1, с. 51].

Одним із піонерів у сфері розбудови соціального підприємництва в ЄС є Італія. Саме там виникли перші організації взаємодопомоги для надання соціальних послуг – соціальні

кооперативи, які й склали основу італійських соціальних підприємств (одним із перших таких кооперативів був споживчий кооператив "Magazzino di previdenza", відкритий у Турині в 1854 р.). У Великобританії з кінця 1970-х рр. система державного управління соціальною сферою ґрунтується на концепції державного менеджменту, відтоді на практичну діяльність британських соціальних підприємств та державне управління ними впливають традиції менеджеріалізму (оптимізованого державного управління) [6, с. 33-34]. Історія німецького соціального підприємництва бере свій початок від 1889 р., коли з'явилися перші соціальні кооперативи. З 1980-х рр. у Німеччині реалізується ідея надавати працевлаштування й підтримку найбільш уразливим категоріям населення в організаціях, що не належать ні до державних, ні до комерційних. У Бельгії некомерційні та благодійні організації поступово брали на себе державні соціальні зобов'язання, починаючи з 1970-х рр. за умов різкого зростання рівня безробіття. Еволюція соціального підприємництва у країнах Центрально-Східної Європи пов'язана з розширенням ЄС на Схід, хоча його витoki нерідко варто шукати в минулих століттях, як і у випадку з Україною. Зачатки соціального підприємництва в Польщі з'явилися ще після Першої світової війни із заснуванням суспільним і церковним діячем В. Близинським сільськогосподарських кооперативів. Чеська дослідниця М. Ханкова першим періодом становлення соціального підприємництва в Чехії називає період з початку ХХ ст. до 1938 р. – період розповсюдження добровільних кооперативів.

Загалом, хоча паростки усвідомлення соціальної відповідальності бізнесу зародилися в Європі ще на межі ХІХ-ХХ століть, процес трансформації мотивів підприємницької діяльності від особистісної до соціально значимої орієнтації був тривалим і досяг піку розвитку лише наприкінці минулого століття [11, с. 147]. Проаналізовані вище витoki і тенденції розвитку соціального підприємництва в різних країнах ЄС мали вагомий вплив на формування його законодавчої та іншої нормативно-правової бази. Зокрема, Італія, яка першою запропонувала термін "соціальне підприємство" (після виходу в 1990 р. журналу "Impresa Sociale") затвердила організаційно-правову форму соціального кооперативу [4, с. 112]. У 1991 р. було прийнято Закон № 381, що регулював механізми створення і діяльності соціальних кооперативів, які поділялися на дві групи: "А" – що надають соціальні, освітні, медичні послуги нужденним

категоріям; "В" – що створюють можливості для працевлаштування та соціальної інтеграції вразливих верств (на виробництві в них повинно працювати не менш ніж 30% їх представників) [8, р. 4-5]. Умовами для надання статусу соціального кооперативу є, зокрема, обмежений розподіл прибутку, розвиток власних активів [4, с. 113]. В подальшому, італійське законодавство послугувало прикладом для розробки схожих законопроектів в інших європейських країнах. Це ілюструють португальський Закон про кооперативи суспільної солідарності (1998), грецький Закон про соціальні кооперативи з обмеженою відповідальністю (1999), законодавче визначення поняття "кооперативного товариства з колективними інтересами" у Франції (2001), фінський Закон про соціальні підприємства, що визнаються ринково-орієнтованими кооперативами (2003) [4, с.113]. Для України важливо, що італійська правова система гарантує високий рівень контролю, стандартизації якості, діалог між виробниками і споживачами [13].

Говорячи про британську правову базу соціального підприємництва, зауважимо, що британське право має виражений казуальний характер і характеризується домінуванням прецедентного права. Тому єдиної правової моделі діяльності соціального підприємництва у Великобританії не існує, статус соціального підприємства може надаватися різним фірмам і компаніям. У 2005 р. було прийнято Закон № 1788 "Про регулювання діяльності компаній суспільного інтересу" (Community Interest Company); вони належать до некомерційних організацій і повинні працювати в інтересах конкретної місцевої спільноти.

У Німеччині соціальне підприємництво не має певної визначеної юридичної форми, закріпленої в нормативно-правовій базі. Соціальні підприємства працюють у формах кооперативів (Genossenschaften), фондів (Stiftungen), асоціацій (Vereinen), товариств із обмеженою відповідальністю (GmbHs).

У Бельгії поняття соціального підприємництва не має чітких правових меж. У 1996 р. з'явилося законодавство про компанії із соціальною місією (social purpose company), що намітило розмаїття юридичних форм соціальних підприємств. Федеральне законодавство не обмежує обсягів підприємницької діяльності і не передбачає розподілу прибутків між засновниками (допускаючи окремі механізми зниження їхніх витрат) [11, с. 149]. Бельгійська правова база з її регулюванням діяльності компаній із соціальною місією наближає бельгійське соціальне підприємство до

італійської моделі [4, с. 113-114].

У Греції всі питання соціального підприємництва регулюються Законом № 4019 від 2011 р. "Про соціальну економіку, соціальне підприємництво та інші положення". Закон передбачає три категорії соціальних підприємств: інтеграційні соціальні кооперативи (основа діяльності – соціальна і трудова інтеграція осіб, які опинилися у важкій життєвій ситуації); кооперативи соціальної опіки (виробляють товари й послуги для інвалідів, літніх осіб, осіб із хронічними захворюваннями й т. п.); кооперативні підприємства суспільного виробництва (працюють на свій регіон у сферах культури, екології, житлово-комунального господарства, підтримання місцевих традицій тощо).

У Польщі важливим поштовхом для розвитку соціального підприємництва стали прийняття Сеймом нової Конституції (1997) та вступ країни до ЄС (2004), зокрема реалізація окремих положень Програми ЄС EQUAL, що діяла у 2000-2006 рр., а також інших соціальних програм. Законодавчу базу становили Закони "Про суспільно-корисну роботу та волонтерство" (від 24 квітня 2003), "Про соціальну зайнятість" (від 13 червня 2003), "Про сприяння працевлаштуванню та установи ринку праці" (від 20 квітня 2004), "Про соціальні кооперативи" (від 6 липня 2006). Останній із зазначених Законів передбачає три способи заснування соціального кооперативу: інституційний (через Центр суспільної інтеграції); некомерційною організацією чи органом місцевого самоврядування; індивідуальний. Засновник звільняється від сплати реєстраційного збору й може дістати одноразову грошову допомогу у визначених розмірах. Органи місцевої влади мають право замовляти в соціальних кооперативів певні послуги без проведення тендерів [4, с. 115-116].

У Чехії соціальні підприємства керуються положеннями Законів "Про господарські корпорації", "Про комерційні підприємства і кооперативи" (2012) та деяких інших.

У Латвії питання соціального підприємництва також законодавчо не врегульовані, хоча перший законопроект було розроблено наприкінці 2015 р. Це є причиною багатьох проблем із оподаткуванням (зокрема коштів, отриманих з європейського фінансування), підготовкою фахівців, залученням функціональних можливостей і ресурсів для роботи, державної підтримки тощо.

Виходячи з тенденцій розвитку правової бази країн ЄС, можемо стверджувати, що основними організаційно-правовими формами соціальних підприємств в них є кооператив або

некомерційне об'єднання. Друга форма переважає там, де її юридичне визначення дає певні преференції при продажі товарів і послуг; там, де цього немає (Іспанія, Швеція тощо), переважають кооперативи. Більшість соціально орієнтованих нормативно-правових актів країн ЄС прийнято в рамках проекту, що стартував у жовтні 1998 р. з метою розробки рекомендацій щодо сприяння розвитку соціальних підприємств (переважно за італійською кооперативною моделлю) [7, р. 104].

Правовий досвід країн ЄС може бути застосований в Україні, оскільки зараз відсутнє законодавче забезпечення та регулювання цієї сфери. Говорячи про необхідність прийняття окремого Закону, слід зазначити, що ще в 2013 р. на розгляд Комітету Верховної Ради з питань податкової політики було внесено два законопроекти (О. Фельдмана). Проект Закону "Про соціальні підприємства" вводив його поняття, визначав критерії, за якими підприємство могло отримати статус "соціального". Пропонувалося створити Міжвідомчу комісію з питань державної підтримки соціальних підприємств, яка б визначала статус "соціальності" підприємства та його відповідність умовам на отримання податкових пільг [15, ст.ст. 1, 6, 11, 13]. Законопроектом "Про внесення зміни до статті 154 Податкового кодексу України (щодо державної підтримки соціальних підприємств)" пропонувалося звільняти соціальні підприємства від оподаткування прибутку, отриманого від продажу (постачання) товарів та виконання соціальних робіт та послуг [16, п. 1].

На законодавчому рівні певні аспекти діяльності соціальних підприємств наразі регулюються окремими положеннями Господарського кодексу України, Законів "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", "Про акціонерні товариства", "Про кооперацію". Але у перспективі необхідним є прийняття Закону, який регулював би процеси створення, діяльності та ліквідації соціальних підприємств, незалежно від конкретної організаційно-правової форми. Для прийняття цього Закону, на наш погляд, необхідні дві важливі умови. Перша – утвердження основ соціального підприємництва "знизу" та формування певної теоретичної бази, яка лягла б в основу нового Закону. Друга умова – обов'язкове суспільне обговорення Закону. Важливим є створення нової правової бази ліцензування деяких видів діяльності соціальних підприємств; сьогодні, відповідно до Закону "Про ліцензування видів господарської діяльності" (від 2 березня 2015), серед багатьох

видів, що підлягають ліцензуванню, зазначені освітня діяльність закладів освіти, медична практика, посередництво у працевлаштуванні за кордоном тощо, однак діяльності із соціального забезпечення в цьому переліку немає [17, ст. 7].

Належне правове регулювання соціального підприємництва є запорукою успішної діяльності соціальних підприємств, їх суспільної та державної підтримки. У Великобританії з другої половини 1990-х рр. активно створюються організації підтримки соціального підприємництва ("Social Enterprise London" (1998), "Social Enterprise UK" (SEUK). Серед банківських організацій, які кредитують соціальне підприємництво, провідними є "Futurebuilders England" (урядовий фонд кредитування, що надає підтримку організаціям, які працюють за контрактами з державними закладами), "Charity Bank", "Unity Trust Bank" та інші. У 2002 р. засновано Об'єднання соціальних підприємств (SEnU), у травні 2006 р. при Кабінеті Міністрів створено "Департамент третього сектору" (The Office of the Third Sector – OTS) зі статусом міністерства. В його структурі працює відділ соціального підприємництва і фінансування. Починає реалізовуватися довгострокова програма "Соціальні підприємства: стратегія успіху". У 2012 р. засновано банківську установу соціальної спрямованості "Big Society Capital", яка фінансує діяльність соціальних підприємств і благодійних організацій. Станом на 2013 р. сукупний річний внесок соціальних підприємств в національну економіку склав близько 24 млрд. фунтів стерлінгів.

У Німеччині формування сучасних практичних підходів до соціального підприємництва пов'язують із відкриттям філії Фонду Шваба (1998), а також заснуванням Академії соціального підприємництва (2010). Початок державної підтримки можемо пов'язати з урядовою підтримкою конкурсу соціальних підприємств у 2000 р., створенням у 2003 р. зареєстрованої асоціації. Державна підтримка здійснюється у двох основних напрямках: стимулювання успішних суб'єктів та розробки стратегії взаємодії між соціальними підприємцями та Міністерством у справах сім'ї, літніх громадян, жінок і молоді. На неурядовому рівні соціальне підприємництво підтримують організації "Ashoka" та "BonVenture". Німецьке місто Вісбаден має офіційний статус "міста соціального бізнесу", який йому надала творча лабораторія "Grameen Bank".

У Бельгії на практиці соціальні підприємства найбільш активно створювалися в 1990-х рр., а з 1996 р. в країні активно працюють інституції мережі European Research Network, що

займаються дослідженням феномена соціального підприємництва. Серйозним поштовхом для розвитку соціального підприємництва стала діяльність відділення нідерландського банку "Triodos Bank", який під час фінансової кризи 2007-2008 рр. стимулював організації, що працювали виключно в соціальних сферах. Практичну роботу бельгійських соціальних підприємств спрямовано на насичення ринку товарами й послугами, які не забезпечують звичайний бізнес і громадський сектор [11, с. 149].

В Україні при фактичній відсутності правової бази у 2006 р. за американського фінансування було впроваджено проект "Мережа суспільної дії в Україні" (UCAN), надано декілька грантів. У 2010 р. створено консорціум "Сприяння соціальному підприємництву в Україні"; до нього спочатку долучився Український фонд підтримки підприємництва (державна неприбуткова організація), але після зміни керівництва консорціуму державний фонд залишив його, що яскраво засвідчило фактичне небажання держави підтримувати розвиток соціального підприємництва [3]. З літа 2012 р. діє проект "Всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва "Соціальні ініціативи". Між тим, відсутність належної правової бази та дієвого соціального ринку, які вже працюють у країнах ЄС, породжує цілий комплекс проблем. Негативний вплив справляє й політична ситуація та військовий конфлікт на сході України. Незважаючи на це, уже зараз потенційними суб'єктами соціального підприємництва в Україні можуть бути насамперед спеціалізовані підприємства, некомерційні організації та суб'єкти малого або середнього бізнесу. Етапи створення соціального підприємства практично не відрізняються від відповідних етапів створення підприємства комерційного (вивчення проблеми; ідея; комерційна модель; вивчення ринку; розробка концепції послуг; пошук партнерів і джерел фінансування; розробка бізнес-плану). Досвід країн ЄС підказує, що основними видами діяльності соціальних підприємств є надання соціальних послуг, створення робочих місць, а сферами діяльності – освіта, охорона здоров'я тощо [11, с. 148]. В Україні перспективними видами діяльності вважаємо благодійні продажі, постачання продуктів і медикаментів, працевлаштування, надання специфічних послуг, які не надає держава (наприклад, інклюзивні дошкільні виховні заклади), розвиток територій місцевих громад тощо. Щодо форми, майбутнє за орієнтацією насамперед на підприємливих людей, готових розвивати власний бізнес. Але у

правовій базі повинні бути відображені основи державної підтримки та фінансування соціального підприємництва. Згадуваним вище Проектом Закону "Про соціальні підприємства" було передбачено право соціальних підприємств на державну підтримку у вигляді пільг з оподаткування, пріоритетів у розміщенні державних замовлень тощо [15, ст. 19]. У нормативно-правових актах (а можливо, і в податковому законодавстві) доцільно передбачити особливі режими оподаткування залежно від видів діяльності, що її буде здійснювати за статутом те чи інше соціальне підприємство. У перспективі важливо забезпечити для таких підприємств доступ до ринків збуту послуг, участь у конкурсах на отримання державних замовлень. Вважаємо важливим аутсорсинг певних соціальних послуг на користь соціального підприємництва з прийняттям рішень на місцевому рівні, створення організацій, які забезпечать інфраструктуру підтримки суб'єктів соціального підприємництва. Досвід країн ЄС вказує також на важливість підтримки соціального підприємництва на рівні місцевого самоврядування, на якому повинні вирішуватися відповідні організаційно-правові, економічні, соціальні завдання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження зроблено такі *висновки*.

1. Сутністю сучасного соціального підприємництва є підприємницька діяльність некомерційних або бізнесових суб'єктів, спрямована не на максимізацію прибутку власників, а на вирішення чи пом'якшення соціальних проблем, перетворення існуючої інфраструктури суспільної системи, формування солідарної громади і вільної і творчої особистості. Прибуток соціального підприємства полягає у збільшенні соціального блага.

2. Характерними рисами соціального підприємництва є інноваційність, підприємницький підхід до справи, самоокупність виробництва, поєднання економічної ефективності, високого рівня культури обслуговування приватного бізнесу з орієнтацією на задоволення суспільних потреб.

3. В більшості країн ЄС прийнято основоположні законодавчі та нормативні акти, що визначають провідну організаційно-правову форму та засади діяльності соціальних підприємств, зокрема: в Італії такою формою є соціальні кооперативи (Закон № 381 від 1991, зі змінами 2005), у Великобританії – компанії суспільного інтересу (Закон № 1788 від 2005), в Німеччині – кооперативи, асоціації, товариства з обмеженою відповідальністю, в Бельгії – компанії із соціальною місією (федеральні закони від 1996, 1999), у Греції – соціальні кооперативи з обмеженою відповідальністю (Закон від 1999), в Португалії – кооперативи соціальної солідарності (Закон від 1998), у Польщі – соціальні кооперативи (Закон від 2006) тощо.

4. На даний час уряди багатьох країн ЄС законодавчо закріпили роботу соціальних підприємств у формі кооперативів, основною рисою яких є демократична форма правління та обов'язковий розподіл акцій компанії між засновниками, волонтерами та бенефіціарами; в інших країнах переважною є форма некомерційного об'єднання.

5. В Україні досі немає основоположного Закону про соціальне підприємництво, тому спеціальна нормативно-правова база щодо соціального підприємництва практично відсутня. Для створення організаційно-правової моделі соціального підприємства в Україні доцільно використати позитивний європейський досвід правового регулювання діяльності соціальних підприємств.

6. Перспективним напрямком створення та розвитку законодавчої бази щодо соціального підприємництва в Україні є удосконалення правового регулювання процесів створення, діяльності та ліквідації соціальних підприємств, а також врахування можливих некомерційного і комерційного статусів соціальних підприємств.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з порівняльним аналізом моделей та механізмів функціонування соціального підприємництва у країнах з перехідною економікою, країнах Європи та встановленням можливих методів використання такого досвіду в західних регіонах України.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куц М. Р. Соціальне підприємництво: основні ідеї та перспективи дослідження в соціології / М. Р. Куц // Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки. – 2015. – Т. 174. – С. 51-55.
2. Лазаренко А. Л. Понятие социального предпринимательства: общественная значимость и инновационная составляющая / А. Л. Лазаренко. – М.: Издательский дом Высшей школы экономики, 2013. – 180 с.
3. Загакайло О. Социальное предпринимательство – неочевидная необходимость [Електронний ресурс] / О. Загакайло // Зеркало недели. – 2015. – 13 марта. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/economics_of_regions/socialnoe-predprinimatelstvo-neocenennaya-neobhodimost.

4. Гришина Я. С. Сравнительно-правовое исследование социального предпринимательства в странах Америки и Европы / Я. С. Гришина // Вестник Пермского ун-та. Серия: Юридические науки. – 2012. – Вып. 2 (16). – С. 111-121.
5. Керлин А. Дж. Социальные предприятия в США и Европе: понять различия и извлечь из них уроки [Электронный ресурс] / Дж. А. Керлин // Международное сообщество исследований третьего сектора и Университет Джона Хопкинса. – 2006. – 28 сентября. – Режим доступа: http://www.nb-forum.ru/thlaw_365_133.
6. Дубич К. В. Менеджеріалізм у наданні державних послуг населенню в соціальній сфері: досвід Великобританії / К. В. Дубич // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2012. – Вип. 2. – С. 27-39.
7. Defourny J. Conceptions of Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments / J. Defourny, M. Nyssens // EMES Working Papers. – 2010. – № 08 / 01. – P. 36.
8. Social Enterprise. At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society / Marthe Nyssens (Ed.). – Routledge, 2006. – 180 p.
9. Horton S. Public management in Britain / Sylvia Horton, David Farnham. – New-York: Palgrave Macmillan, 1999. – 290 p.
10. Соціальні послуги: як побудувати українську модель на європейських підходах. – ТАСІС: Проект "Посилення регіональних соціальних служб в Україні" / Н. Булейн, М. Дімітрова, К. Ньюмен, Р. Тофтїсова-Матерон. – К., 2006. – 225 с.
11. Кадол Н. Ф. Развитие социального предпринимательства в Европейском Союзе и его актуальность для Республики Беларусь / Н. Ф. Кадол // Европейский Союз и Республика Беларусь: перспективы сотрудничества: Сб. материалов Международной конференции. – Минск: Изд. центр БГУ, 2014. – С. 147-150.
12. Социальное предпринимательство в России и в мире: практика и исследования: монография / Отв. ред. А. А. Московская. – М.: Издательский дом Высшей школы экономики, 2011. – 288 с.
13. Свєреда З. Соціальне підприємництво: що підказує Україні європейський досвід? [Електронний ресурс] / З. Свєреда // Європейська правда: Інтернет-видання. – 2016. – 1 червня. // Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2016/06/1/7050099>.
14. Тофтїсова-Матерон Р. Ліцензування суб'єктів надання соціальних послуг. Порівняльний аналіз відповідних практик в європейських країнах / Р.Тофтїсова-Матерон // Соціальні послуги: як побудувати українську модель на європейських підходах. – ТАСІС: Посилення регіональних соціальних служб в Україні: Проект. – К., 2006. – С. 201-218.
15. Проект Закону України Про соціальні підприємства: від 11 березня 2013р. № 2508. [Електронний ресурс] //Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc/2.nsf/link1/JG1XO00A.html.
16. Проект Закону України Про внесення зміни до статті 154 Податкового кодексу України (щодо державної підтримки соціальних підприємств): від 11 березня 2013 р. № 2509. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JG1XP00A.html.
17. Закон України Про ліцензування видів господарської діяльності: від 2 березня 2015 р. № 222-VIII. В редакції від 8.12.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.

REFERENCES

1. Kuts, M. R. (2015). Socialne pidprijemnystvo: osnovni idei ta perspektyvy doslidzhennja v sotsiologii [Social Entrepreneurship: key ideas and perspectives of research in sociology]. Naukovi zapysky NaUKMA. Sotsialni nauky – Scientific notes NaUKMA. Sociological Science. 174, 51-55 [in Ukrainian].
2. Lazarenko, A. L. (2013). *Poniatie sotsialnoho predprinimatelstva: obshchestvennaia znachimost i innovatsionnaia sostavliaiushchaia* [The concept of social entrepreneurship: the social significance and innovation component]. Moscow: Publishing House of the Higher School of Economics [in Russian].
3. Zahakaylo O. (2015) Sotsialnoie predprinimatelstvo – neotsenionnaia neobkhodimost [Social entrepreneurship - a priceless necessity]. *Zerkalo nedeli – Week Mirror*. March 13. Retrieved from http://gazeta.zn.ua/economics_of_regions/socialnoie-predprinimatelstvo-neocenennaya-neobkhodimost [in Ukrainian].
4. Grishina Ya.C. (2012). Sravnitelno-pravoioie issledovanie sotsialnoho predprinimatelstva v stranakh Ameriki i Evropy [Comparative-legal Study of Social Entrepreneurship in the countries of America and Europe] *Vestnik Permskogo universiteta. Seria:Yuridicheskie nauki – Perm University Herald. Series Law science*,16, 111-121 [in Russian].
5. Kerlin A. D. (2006). Sotsialnye predpriatia v USA i Evrope: poniat razlichia i izvlech iz nikh uroki [Social enterprises in the USA and Europe: to understand the differences and learn from them] *Mezhdunarodnoe soobshchestvo issledovaniy tretiego sektora i universitet Dzhona Khopkinsa – International Society for Third-Sector Research and Johns Hopkins University*. September 28. Retrieved from http://www.nb-forum.ru/thlaw_365_133 [in Russian].
6. Dubych, K. V. (2012) Menedzherializm u nadanni derzhavnykh posluh naseleenni v sotsialnij sferi: dosvid Velykobrytanii [Manageration in the provision of public services to humanes in the social sphere: the UK experience]. *Publichne administruvannia: teoria i praktyka – Public Administration: Theory and Practice*, 2, 27-39 [in Ukrainian].
7. Defourny J. Conceptions of Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments / J. Defourny, M. Nyssens // EMES Working Papers. – 2010. – № 08 / 01. – P. 36.
8. Social Enterprise. At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society / Ed. by Marthe Nyssens. – Routledge, 2006. – 180 p.

9. Horton S. Public management in Britain / Sylvia Horton, David Farnham. – New-York: Palgrave Macmillan, 1999. – 290 p.
10. Bulin, N., Dimitrova, M., Numen, K., & Toftisova-Materon R. (2006). *Sotsialni posluhy: jak pobuduvaty ukrainsku model na jevropskykh pidkhodakh*. – TACIS: Proect "Posylennja rehionalnykh sotsialnykh sluzhb v Ukraini" [Social services: how to build Ukrainian model on European approaches. – TACIS Project "Strengthening Regional Social Services in Ukraine"]. Kiev [in Ukrainian].
11. Kadol, N.F. (2014). Razvitie sotsialnogo predprinimatelstva v Evropejskom Soyuze i eho aktualnost dlya respubliki Belarus [The development of social entrepreneurship in the European Union and its relevance to the Republic of Belarus]. *Yevropejskii Soyuz i respublika Belarus: perspektivy sotrudnichestva - The European Union and the Republic of Belarus: cooperation perspectives*: Coll. of materials of the International Conference. (pp. 147-150), Minsk: Ed. Centre BSU [in Belarus].
12. Moscovscaya, A.A., (Ed.). (2011). *Sotsialnoe predprinimatelstvo v Rossii i v mire: praktika i issledovania* [Social entrepreneurship in Russia and in the world: Practice and Research]. Moscow: Publishing House of the Higher School of Economics [in Russian].
13. Svereda Z. (2016). Sotsialne pidpryemnytstvo: shcho pidkazuje Ukraini evropejskij dosvid? [Social Entrepreneurship: What prompts to Ukraine the European experience?]. *Europejska pravda: Internet-vydannja - European truth: Internet publication*. June 1. Retrieved from: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2016/06/1/7050099> [in Ukrainian].
14. Toftisova-Materon R. Licensing of social services. Comparative analysis of the practices in European countries / R. Toftisova-Materon Social services: how to build Ukrainian model on European approaches. – TACIS: Strengthening Regional Social Services in Ukraine Project. – K., 2006. – P. 201-218.
15. Proect zakonu Ukrainy Pro sotsialni pidpryemstva: vid 11 bereznia 2013 roku № 2508 [Proect Law of Ukraine On Social enterprise from March 11 2013, № 2508] Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JG1XO00A.html [in Ukrainian].
16. Proect zakonu Ukrainy Pro vnesennia zminy do statti 154 Podatkovoho kodeksu Ukrainy (shchodo derzhavnoi pidtrymkysotsialnykh pidpryemstv): vid 11 bereznia 2013 roku № 2509 [Law Ukraine proect On Amendments to Article 154 of the Tax Code of Ukraine (concerning state support for social enterprises from March 11 2013, № 2509]. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JG1XP00A.html [in Ukrainian].
17. Zakon Ukrainy Pro litsenzuvannja vydiv hospodarskoi dijalnosti: pryiniaty 2 bereznia 2015 roku № 222-VIII [Law of Ukraine on licensing of economic activities: from March 2 2015, № 222-VIII]. (2015,December 8). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy- Bulletin of Supreme Council of Ukraine*. 23,p. 158 [in Ukrainian].

Одержано 15.09.2016 р.